

[America's experience of school socialization: observations and thoughts]. Kyiv.

8. Kichuk, N. V. (2001). *Osvita v suchasnomu sviti (porivnyalnyi kontekst): navch. pos.* [Education in modern world (comparative context): manual]. Izmayil.

9. *Kontsepsiya gromadyanskogo viovannya osobistosti v umovah rozvitku ukrayinskoyi derzhavnosti.* (2000). [The concept of personality civil upbringing in terms of the development of Ukraine's statehood] // *Informatsiynyi zbirnik Ministerstva osviti Ukraini.*

10. Lutovinov, V. I. (2006). *Grazhdansko-patrioticheskoe vospitanie segodnya.* [Civic and patriotic upbringing today]. Pedagogika.

11. Husainov, Z. (2006). *Nekotoryie osobennosti ekologicheskogo vospitaniya.* [Some peculiarities of ecological upbringing]. Pedagogika.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

РАДУЛ Ольга Сергіївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки дошкільної та початкової освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: історія педагогіки, порівняльна педагогіка, історія вищої школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

RADUL Olha Serhiivna – Head of the Department of Pedagogics of Preschool and Primary School Education of Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University, Doctor of Pedagogics, Professor.

Circle of scientific interests: history of pedagogics, comparative pedagogics, history of higher education.

Стаття надійшла до редакції 06. 06.2019 р.

УДК 373.3:37.011.31

БІДА Олена Анатоліївна –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ

[https://orcid.org/ 0000-0002-0448-0852](https://orcid.org/0000-0002-0448-0852)

e-mail: tetyanna@ukr.net

ГОНЧАРУК Віталій Володимирович –

викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

[https://orcid.org/ 0000-0002-3977-3612](https://orcid.org/0000-0002-3977-3612)

e-mail: goncharuk424@ukr.net

ГОНЧАРУК Валентина Анатоліївна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

[https://orcid.org/ 0000-0002-7323-0590](https://orcid.org/0000-0002-7323-0590)

e-mail: goncharuk424@ukr.net

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ УСПІШНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Розвиток ринкових відносин, активний перехід до ринку праці вимагає таких технологій професійної підготовки випускників професійних і вищих навчальних закладів, які дозволили б їм досягти високого рівня конкурентоздатності вже на початку своєї професійної діяльності. Водночас, необхідність урівноваження запитів суспільства, загострення конкуренції на ринку праці актуалізує потребу у формуванні професійної мобільності

майбутніх фахівців, які володіють розвиненими особистісними якостями і мають спеціальні знання та вміння у сфері професійної діяльності. Практика сучасної ринкової економіки свідчить, що саме конкурентоздатність, професійна мобільність, професіоналізм і компетентність фахівця – це ті якості, від яких залежать життєві й трудові успіхи [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Порівняно новою проблемою формування професійної мобільності

займаються (Амірова М., Архангельський О., Горюнова Л., Нікітіна О., Пріма Р.).

Філософський напрям професійної мобільності розглядається як характеристика, що детермінує фаховий розвиток людини (Роджерс К. та ін.). Соціологічний напрям виокремлює різні види мобільності (академічна, соціальна, соціально-професійна, соціокультурна, трудова тощо) (Василенко І., Коваліско Н.). Соціальний напрям висвітлюють праці науковців (Вершиніна Л., Зеєр Е., Нікітін В., Сорокін П.) тощо.

Метою статті є розгляд питання професійної мобільності як фактора професійної успішності сучасного фахівця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «мобільність» означає рухливість, готовність до швидкого виконання завдання. У науковий обіг термін уведений соціологами для визначення явищ, що характеризують переміщення соціальних груп та окремих людей у соціальній структурі суспільства (соціальна мобільність). Дослідження цього явища з погляду філософії, соціології, економіки, демографії дало змогу диференціювати уявлення про мобільність, з'ясувавши, що вона може бути вертикальною і горизонтальною, індивідуальною і груповою, внутрішньогенераційною і міжгенераційною; соціальною, трудовою, культурною, міжпрофесійною, професійною тощо. Диференціація наукових уявлень про мобільність пов'язана з посиленням динамічності соціальних процесів на сучасному етапі розвитку суспільства, що неминуче приводить до підвищення мобільності людей за найрізноманітнішими «векторами їх соціального функціонування».

Проблема професійної мобільності з особливою гостротою актуалізувалася після прийняття Радою (ЄС) Резолюції розвитку освіти протягом усього життя (27 червня 2002 р.), яка є продовженням резолюцій, прийнятих у Лісабоні й Барселоні, та створює основи для більш тісного співробітництва в галузі професійної освіти і навчання з країнами ЄС [1].

Професійна мобільність – це системна якість особи фахівця, яка включає в себе цілу низку знань, умінь, здібностей, особистих якостей, ціннісних орієнтацій тощо. Головним чинником тут виступає внутрішня свобода особистості, її вміння відкинути сформовані стереотипи та поглянути на життєву і професійну ситуацію по-новому, нестандартно, інколи виходячи за межі буденності. Це під силу лише творчій людині, яка володіє креативними здібностями.

У процесі переміщення індивідів між групами професійної структури суспільства

соціальні суб'єкти повністю або частково змінюють свій професійний статус, тому важливою характеристикою стає здібність спеціаліста швидко пристосовуватися до умов і змісту професійної діяльності, до нових обставин, уміння відстежувати і правильно оцінювати стан довколишнього простору, самостійно орієнтуватися в професійному світі. Усе це неможливо без наявності прагнень до постійного навчання. Здібність до безперервного вдосконалення професійної підготовки дозволяє таким фахівцям самовдосконалюватися протягом усього життя і складається з таких компонентів, як прагнення до самопізнання, самовизначення, саморозвитку, що є свідченням наявної індивідуальної вмотивованості і цілеспрямованості до певного виду діяльності.

У цілому професійна мобільність може розглядатися як механізм, що обумовлює ступінь адаптованості та конкурентоспроможності фахівця на ринку праці. Крім того, вона стає суттєвим фактором професійної успішності, тому що забезпечує як внутрішній механізм розвитку самої людини, так і якісне й ефективне перетворення оточуючого професійного та життєвого середовища.

Професійний успіх є важливою складовою життєвого успіху людини і відображується в ступені творчої своєрідності кінцевого результату діяльності, у досягненні поставленої мети, у перевищенні своїх попередніх результатів, тому орієнтація особистості на досягнення успіху є важливою умовою розвитку як особистості, так і суспільства.

Досягнення успіху супроводжується отриманням винагород, гарної роботи і відповідних життєвих умов, підвищенням соціального статусу і самооцінки, позитивними емоціями, появою цікавого кола спілкування тощо. Справжній же успіх завжди передбачає наявність внутрішньої задоволеності та почуття гармонічності свого життя, позитивне світосприйняття, відсутність почуття нереалізованості, непотрібності, віру в себе і свої можливості. Успішну людину характеризують активність життєвої стратегії, мотивація на досягнення, креативність, прагнення до саморозвитку, внутрішня свобода [2].

Проблемою мобільності фахівців займаються зарубіжні вчені. Так, французький учений-компаративіст Ф. Ваніскотт створив концепцію мобільності вчителя-європейця. Основа її – ідеал майбутнього Європейського суспільства, який «гарантує свободу і природну

мобільність кожної людини в межах відкритої інтеграції» [3, с. 32].

Американські вчені наголошують на підготовку всебічно розвинених фахівців, які вмюють самоутверджуватися і розкриватися, приймати рішення у складних умовах. Тому відбір змісту навчального матеріалу у ЗВО США, здійснюється на основі принципів фундаменталізації, полікультурності, прогностичності [4].

Дослідження Н. Бідюк особливостей підготовки бакалаврів в університетах Великої Британії свідчить про те, що головним завданням освіти країни є широкопрофільна підготовка з можливістю «переключатися» з однією спеціалізації на іншу. Необхідною при цьому стає «професійна мобільність та адаптація в умовах світового інформаційного простору» [6, с. 73].

Для глибини наукового аналізу і практичної реалізації процесу формування професійної мобільності суттєвим є розгляд класифікації мобільності. На думку Р. Пріми найбільш поширеним при визначенні виду мобільності виділяється критерій, пов'язаний зі зміною у змісті та умовах професійної діяльності. Погоджуючись із думкою С. Кугеля, науковець зазначає, що класифікація дає можливість упорядкувати різноманітні переміщення з єдиних позицій, подати їх як окремі прояви загального процесу професійно-педагогічної мобільності, визначити, який вид мобільності забезпечує виконання тих чи інших соціальних функцій. Однак виділений критерій не єдиний. Додатковими можуть виступати такі: часова ознака, суб'єкт мобільності, спрямування мобільності.

Так, мобільність може бути диференційована на інтрагенераційну (охоплює всі види мобільності протягом життя покоління) та інтергенераційну (міжпоколінну), що розглядається як у ретроспективному, так і в проєктивному планах (порівняння фактичного професійного статусу дітей і батьків, оцінка професійних перспектив дітей тощо). За суб'єктом розрізняють мобільність індивідуальну і групову; за спрямуванням – внутрішню (в межах освітньо-професійної діяльності) та зовнішню (між освітою й іншими сферами діяльності).

Вище зазначені критерії (часовий аспект, суб'єкт мобільності, спрямування мобільності) є загальними щодо диференціації професійно-педагогічної мобільності, проте вони не забезпечують всебічного, комплексного, системного визначення і вивчення цього феномену.

Отже, виникає потреба виокремлення специфічних критеріїв професійної мобільності, зокрема, таких як: зміна професійних ролей, предметно-тематичні зрушення тощо. Так, «рольова мобільність» як аспект професійної мобільності педагога пов'язана зі зміною структури його діяльності, основних функцій. Наприклад, перехід від педагогічної до методичної, дослідницької, управлінської діяльності (або навпаки).

Специфіка педагогічної діяльності вимагає часті зміни видів роботи лише для певного, відносно вузького кола спеціальностей (наприклад, учитель початкових класів); вона включає в себе періодичне повернення до одних і тих же видів роботи. Цей вид мобільності умовно названий науковцями «маятниковий».

Інший характер має мобільність, що змінює основну структуру діяльності і, по суті, є перекваліфікацією. У цьому разі мобільність має виступати і як етап повної перекваліфікації. Слід зауважити, що «маятникова мобільність» і перекваліфікація як відносно самостійні види мобільності взаємопов'язані передусім як напрями цілісного процесу спеціалізації. В окремих випадках вони можуть переходити одна в одну. Так, на практиці у структурі діяльності педагога «неосновна» спеціальність (або спеціалізація) може стати основною, а перекваліфікація зумовлює радикальні зрушення у спектрі його професійної діяльності. Розрізняють також «вертикальну» професійну мобільність як рух вверх-униз у кваліфікаційно-фаховій структурі та «горизонтальну» – соціальне переміщення без якісної зміни професії і кваліфікації.

На підставі сказаного можна узагальнити, що різновидність мобільності підтверджує думку про місткість і складну структуру досліджуваного феномену, а намагання класифікації мобільності пояснюємо прагненням науковців до глибинного аналізу і повноти розкриття його змістової сутності як інтегративної якості особистості, що поєднує сформовану внутрішню потребу у професійній мобільності, здатність і готовність до неї, ключові кваліфікації і компетенції. При цьому підґрунтям формування професійної мобільності майбутніх фахівців повинні бути саме «ключові кваліфікації», що мають широкий радіус дії (виходять за межі однієї групи професій), готують спеціаліста до зміни і засвоєння нового фаху та професії, забезпечують готовність до інновацій у професійній діяльності [7].

На думку Н. Брижак мобільність – це

особлива якість особистості, що формується в процесі навчання і виховання та має найважливіший вплив на професіоналізм майбутнього фахівця.

До змісту поняття «професійна мобільність» належать: вибір професії, підвищення кваліфікації, визначення умовної зміни місця роботи або професії, плинність кадрів тощо. Під професійною мобільністю передбачають готовність кваліфікованого робітника до зміни виконуваних професійних завдань, здатність швидко освоювати нові види робіт, нові спеціальності.

Дослідниця дотримується класифікації працівників за їх ставленням до мобільності на такі групи: 1) фактично мобільні – ті, що змінили місце праці, посаду, місце проживання безпосередньо в період дослідження; 2) потенційно мобільні – ті, що не змінили робочого місця, але мають відповідні наміри та плани; 3) фактично стабільні – ті, що довго працюють на одному місці й не налаштовані на мобільність; 4) потенційно стабільні – ті, що порівняно недавно прийшли на місце праці й поки що не планують його змінювати.

Серед фахівців зустрічаються всі чотири групи працівників. У процесі підготовки фахівців потрібно враховувати, що на внутрішньому ринку праці мобільність заявляє про себе як фактор підвищення ефективності використання колективного трудового потенціалу, здатного задовольнити потреби країни.

Професійна мобільність набуває особливого значення в умовах конкуренції на ринку праці. А це стимулює фахівців до самоосвіти, підвищення власного професіоналізму. Трудові переміщення є однією з форм визнання професійного статусу працівника, приведення фізичного, інтелектуального й духовного потенціалу у відповідність з умовами його динамічного руху [8, с. 67–70].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Як видно із зазначеного, конкурентоздатність, професійна мобільність, професіоналізм і компетентність фахівця – це якості, від яких залежать життєві й трудові успіхи людини. Професійну мобільність потрактовано як системну якість особи фахівця, яка включає в себе цілу низку знань, умінь, здібностей, особистих якостей, ціннісних орієнтацій тощо.

Подано бачення мобільності фахівців зарубіжними вченими. Зокрема, французькими ученими-компаративістами створено концепцію мобільності вчителя-європейця. Основа її – ідеал майбутнього Європейського суспільства, який «гарантує свободу і природну

мобільність кожної людини в межах відкритої інтеграції». Американськими вченими виокремлено підготовку всебічно розвинених фахівців, які вміють самоутверджуватися і розкриватися, приймати рішення у складних умовах. Тому навчання у цій країні здійснюється на основі принципів фундаменталізації, полікультурності, прогностичності. У Великій Британії головним завданням освіти країни є широкопрофільна підготовка з можливістю «переключатися» з однією спеціалізації на іншу. Тому «професійна мобільність та адаптація в умовах світового інформаційного простору» виходить на перший план.

Зазначено, що класифікація професійної мобільності, що подана у статті дає можливість упорядкувати різноманітні переміщення з єдиних позицій, подати їх як окремі прояви загального процесу професійно-педагогічної мобільності, визначити, який вид мобільності забезпечує виконання тих чи інших соціальних функцій. З'ясовано, що мобільність може бути диференційована на інтрагенераційну та інтергенераційну. За суб'єктом розрізняють мобільність індивідуальну і групову; за спрямуванням – внутрішню та зовнішню.

Зазначені у статті критерії є загальними щодо диференціації професійно-педагогічної мобільності, проте вони не забезпечують комплексного визначення цього феномену. Виникає потреба виокремлення специфічних критеріїв професійної мобільності, зокрема, таких як: зміна професійних ролей, предметно-тематичні зрушення тощо.

Показано класифікації працівників за їх ставленням до мобільності, що можна умовно поділити на такі групи: фактично мобільні; потенційно мобільні; фактично стабільні; потенційно стабільні.

Отже, професійна мобільність набуває важливого значення в умовах конкуренції на ринку праці і стимулює фахівців до підвищення професіоналізму, на що буде націлено наше подальше дослідження.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Сушенцева Л. Л., Сушенцев О. О. Вплив професійної мобільності на конкурентоздатність фахівця на сучасному ринку праці // Л. Л. Сушенцева, О. О. Сушенцев / Молодий вчений, Педагогічні науки. – № 4 (31) квітень, 2016. – С. 568–572.
2. Прохоренко Т. Г. Професійна мобільність як фактор професійної успішності // Т. Г. Прохоренко / Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого» № 4(35) – 2017. – С. 167–174.

3. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: Спільність і розбіжності: Монографія / Л. П. Пуховська. – К.: Вища шк., 1997. – 180 с.

4. Півень Н. В. Міждисциплінарні зв'язки ділової української мови з фундаментальними дисциплінами у підготовці бакалаврів технічного профілю / Н. В. Півень // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – №4. – С. 122–127.

5. Романова С. М. Гуманітаризація професійної освіти у вищих навчальних закладах технічного профілю США. Автореф: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / С. М. Романова. – К., 1996. – 24 с.

6. Бідюк Н. М. Розвиток змісту та форм організації підготовки бакалаврів інженерів в університетах Великої Британії. Дис. канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / Н. М. Бідюк – К., 2001. – 179 с.

7. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя: вектори наукових досліджень / Р. М. Пріма // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка – Збірник наукових праць № 25. – 2016. – С. 40–45.

8. Брижак Н. Ю. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя / Н. Ю. Брижак // Науковий вісник Ужгородського університету. – Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Випуск 1 (38). – С. 67–70.

REFERENCES

1. Sushentseva, L. L., Sushentsev, O. O. (2016). *Vplyv profesiyanoi mobil'nosti na konkurentozdatnist' fakhivtsya na suchasnomu rynku pratsi*. [Influence of professional mobility on the competitiveness of a specialist in the modern labor market]. Kyiv.

2. Prokhorenko, T. H. (2017). *Profesiyna mobil'nist' yak faktor profesiyanoi uspihnosti*. [Professional mobility as a factor in professional success]. Kyiv.

3. Pukhovs'ka, L. P. (1997). *Profesiyna pidhotovka vchyteliv u Zakhidniy Yevropi: Spil'nist' i rozbizhnosti*. [Teacher Training in Western Europe: Community and Disagreement]. Kyiv.

4. Piven, N. V. (2002). *Mizhdystsyplinarni zv'yazky dilovoyi ukrayins'koyi movy z fundamental'nymy dystsyplinamy u pidhotovtsi bakalavriv tekhnichnoho profilyu*. [Interdisciplinary connections of the business Ukrainian language with fundamental disciplines in the preparation of bachelors of technical profile]. Kyiv.

5. Romanova, S. M. (1996). *Humanitaryzatsiya profesiyanoi osvity u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh tekhnichnoho profilyu SSHA*. [Humanization of vocational education in higher educational institutions of the technical profile of the USA]. Kyiv.

6. Bidyuk, N. M. (2001). *Rozvytok zmistu ta form orhanizatsiyi pidhotovky bakalavriv inzheneriv v universytetakh Velykoyi Brytaniyi*. [Development of the content and forms of organization of preparation of bachelors of engineers at the universities of Great Britain]. Kyiv.

7. Prima, R. M. (2016). *Formuvannya profesiyanoi mobil'nosti maybutn'oho vchytelya: vektory naukovykh doslidzhen*. [Formation of Professional Mobility of the Future Teacher: Vectors of Scientific Research]. Kyiv.

8. Bryzhak, N. YU. (2016). *Profesiyna mobil'nist' yak fakhova yakist' maybutn'oho vchytelya*. [Professional mobility as a professional future teacher]. Uzhhorod.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БІДА Олена Анатоліївна – доктор пед. наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ.

ГОНЧАРУК Віталій Володимирович – викладач кафедри хімії, екології та методики їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

ГОНЧАРУК Валентина Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Наукові інтереси: підготовка науково-педагогічних кадрів в Україні.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

VIDA Olena Anatoliivna – Doctor of ped. Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy and Psychology of the Ferenc Rakoci II Transcarpathian Hungarian Institute.

Circle of scientific interests: training of scientific and pedagogical staff in Ukraine.

GONCHARUK Vitaliy Volodymyrovych – Teacher of the Department of Chemistry, Ecology and Methods of their Training at Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna.

Circle of scientific interests: training of scientific and pedagogical staff in Ukraine.

GONCHARUK Valentina Anatoliivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Ukrainian Literature, Ukrainian Studies and Methods of their Training at Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna.

Circle of scientific interests: training of scientific and pedagogical staff in Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2019 р.